

Opdrachtgever: De heer G.Rotteveel
Hoep 30
1741 MC Schagen

Uitvoerder: Archeocultura (F.Diederik)
Kievitlaan 36
1742 AD Schagen

Archeocultura rapport nummer 109

Definitieve versie

Schagen, juni 2013

Afb schutblad: detail van de kaart van Christiaan Sgrooten, met Schagen als duidelijk grootste plaats in de regio.

1.1 Inleiding en onderzoekskader	pag. 4
1.2 Doel en vraagstelling	pag. 4
1.3 Werkwijze	pag. 5
1.4 Beleidskaders	
Rijksbeleid	pag. 5
Gemeentelijk beleid	pag. 6
Administratieve gegevens	pag. 7
2.1 Huidige situatie	pag. 7
2.2 Toekomstige situatie	pag. 8
3.1 Geologie	pag. 9 - 13
3.2 Historische ontwikkeling van Schagen	
Prehistorie	pag. 13 - 15
Vroege Middeleeuwen	pag. 16 - 17
Late Middeleeuwen	pag. 17 - 18
3.3 Historisch en modern kaartmateriaal	pag. 18 - 23
4.1 Bekende archeologische waarden	pag. 24 - 25
5.1 Archeologisch verwachtingsmodel	pag. 26
6.1 Conclusie en aanbeveling	pag. 27
Gebruikte literatuur	pag. 29 - 31
Digitale beeldarchieven	pag. 32

1.1 Inleiding en onderzoekskader

Archeocultura heeft in opdracht van dhr. G. Rotteveel een bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied Hoep 32 te Schagen.

De aanleiding voor het onderzoek wordt gevormd door het voornemen van dhr. Rotteveel (hierna 'opdrachtgever' genoemd) om de bestaande opstallen af te breken en te vervangen door nieuwbouw.

Het plangebied ligt aan de oostzijde van de Hoep, tegen de provinciale weg 241 en is kadastraal bekend als

Voorafgaand aan de sloop- en graafwerkzaamheden voor de nieuwbouw dient in het kader van de Wet op de archeologische monumentenzorg (Wamz) verkennend archeologisch onderzoek te worden uitgevoerd. Het uitgevoerde onderzoek bestaat uit een KNA conform bureauonderzoek.

Het bureauonderzoek is uitgevoerd door Archeocultura uit Schagen. Het gaat hier om de definitieve versie waarin opmerkingen en aanbevelingen van het bevoegd gezag zijn verwerkt.

1.2 Doel en vraagstelling van het bureauonderzoek:

Het doel van het bureauonderzoek is het verkrijgen van inzicht in bekende en te verwachten archeologische waarden in en om het plangebied. Op basis van de verworven informatie wordt een archeologisch verwachtingsmodel voor de bouwlocatie opgesteld.

De volgende vragen zullen, indien mogelijk, beantwoord worden:

. Wat is de bodemopbouw en de vermoedelijke intactheid van het bodemprofiel binnen het plangebied?

. Zijn er behoudenswaardige archeologische zaken in het onderzoeksgebied aanwezig?

Het antwoord op deze vragen zal worden verwerkt in een archeologisch verwachtingsmodel voor het plangebied, waarbij aangegeven zal worden of een nader onderzoek door middel van karterende boringen nodig zal zijn of niet.

. Is aanvullend onderzoek door middel van karterende of waarderende boringen of proefsleuven noodzakelijk?

1.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek is uitgevoerd conform de eisen van de kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, 3.2) en bestaat uit de volgende onderdelen:

1 beschrijving van de huidige situatie en de toekomstige situatie (KNA LSO2);
2 beschrijving van de historische situatie en de landschappelijke ontwikkeling (KNA LSO3);

3 beschrijving van de bekende archeologische waarden (KNA LSO4);

4 het opstellen van een archeologisch verwachtingsmodel (KNA LSO5).

Om tot een gefundeerd archeologisch verwachtingsmodel te komen is voor het onderzoek relevant bronnenmateriaal geraadpleegd.

De gegevens voor het bureauonderzoek zijn ontleend aan:

. Archis, het geautomatiseerde archeologische informatiesysteem voor Nederland. Onderdelen hiervan vormen de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) en de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW);

. geomorfologisch, bodemkundig, topografisch en historisch kaartmateriaal;

. archeologische bronnenkaart en beleidsadvieskaart van de gemeente Schagen;

. archeologische rapporten en publicaties;

. aanvullende informatie van lokale archeologen en of historici.

1.4 Beleidskaders

Rijksbeleid

De Wet op de Archeologische Monumentenzorg is op 1 september 2007 in werking getreden. De nieuwe wet heeft zijn beslag gekregen via een wijziging van de Monumentenwet 1988, aanpassingen in de Wet op de Ruimtelijke Ordening (WRO) en enkele andere wetten en met de invoering van de Wabo (2010). Met de nieuwe Wet op de Archeologische Monumentenzorg is het accent komen te liggen op het streven naar het behoud en beheer van archeologische waarden in de bodem (in situ) en het beperken van (de noodzaak van) archeologische opgravingen.

Uitgangspunt van het nieuwe beleid is tevens het principe 'de verstoorder betaalt'. Bij het voorbereiden van werkzaamheden die het bodemarchief kunnen verstoren, dient onderzocht te worden of daardoor archeologische resten beschadigd kunnen worden.

Als uit het onderzoek blijkt dat er archeologische waarden aanwezig zijn en deze niet ter plaatse behouden kunnen blijven, dan dient de initiatiefnemer van het werk de kosten te dragen die gepaard gaan met het opgraven en conserveren van de plaats. Met de introductie van de nieuwe wet zijn de kerntaken en bestuurlijke verantwoordelijkheden van gemeenten veranderd. Eén van de belangrijkste consequenties is, dat gemeenten een centrale rol is toegekend in de bescherming van archeologisch erfgoed. In de wet is bepaald, dat gemeenten door inzet van een planologisch instrumentarium het archeologisch belang dienen te waarborgen. Bescherming van het archeologisch erfgoed kan onder meer vorm krijgen door in bestemmingsplannen regels ter bescherming van bekende en te verwachten archeologische waarden op te nemen. In de regelgeving is vastgelegd dat in het kader van een omgevingsvergunning van de aanvrager geëist kan worden dat hij een rapport overlegt waarin de archeologische waarde van het te verstoren terrein voldoende is vastgesteld. Voor de toetsing van archeologische waarden is een archeologisch bestel ontwikkeld, waarmee de archeologische waarde van een terrein bepaald kan worden door middel van een getrappt systeem van onderzoek. In het kader van het vrijstellingsbesluit volstaat in eerste instantie een bureauonderzoek en een inventariserend veldonderzoek (IVO-K).

Gemeentelijk beleid

Met de invoering van de Wet op de archeologische monumentenzorg in 2007 is de verantwoordelijkheid voor het bodemarchief gedelegeerd aan gemeenten. De gemeente Schagen beschikt derhalve over eigen archeologiebeleid en treedt op als bevoegd gezag. Verder zijn de landelijke en provinciale richtlijnen leidend voor het opstellen en toetsen van het onderhavig onderzoek.

Afb 1 Google Earth opname met de actuele situatie en de globale maten van het perceel.

Administratieve gegevens

Het object is gelegen in Schagen, sectie C nummers 3244 en 3243 en heeft een woonbestemming. Het bestaande woonhuis dateert waarschijnlijk uit de jaren '30 en heeft geen status in de gemeentelijke bestemmingsplannen. Perceel Hoep 32 is gedeeltelijk gelegen binnen een zone die op de gemeentelijke kaarten staat aangegeven als archeologisch van belang en de gemeente vereist onderzoek voorafgaand aan verstoring door sloop of bouw. De betrokken ambtenaar van de gemeente Schagen is Mevrouw L. Bakker-Rinkel (0224-210221).

2.1 Huidige situatie

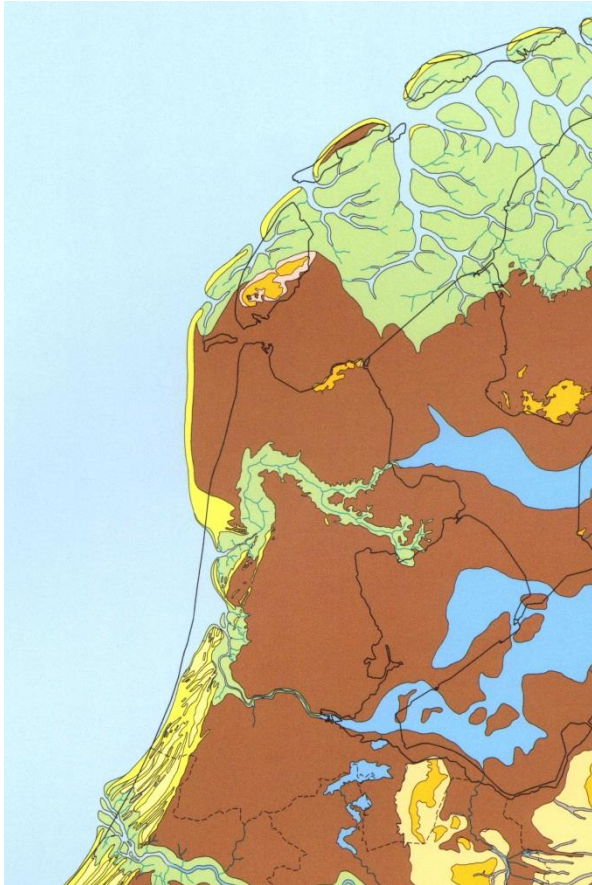
De huidige tuin is gedeeltelijk verdiept aangelegd en is aangeplant met vrij grote bomen. Het huidige woonhuis staat met de lange zijde vrij dicht op de (voormalige) straat. De opdrachtgever is eigenaar van dit en het naastgelegen perceel. De toekomstige bebouwing komt deels op dezelfde plek als het bestaande huis en komt middels een geleding in verbinding te staan met een deel van het gebouw dat in de lengterichting van het bouwblok komt te staan. (zie afbeelding 2)

Op de (nieuwe) kaart die is vervaardigd bij de Nota Cultuurhistorie Schagen 2009, staat het plangebied aangegeven binnen de contour van de oude historische kern, waarvoor het regiem geldt dat voor alle verstoringen groter dan 50 vierkante meter en dieper dan 35 centimeter onder maaiveld, een vergunning dient te worden aangevraagd. Het ingediende bouwplan zal beide normen overschrijden, waardoor een archeologievergunning vereist is.

3.1 Geologie

Tijdens de verschillende ijstijden in het pleistoceen lag de zeespiegel ruim 80 meter lager dan tegenwoordig. Het zeewater was toen namelijk opgeslagen in grote ijskappen in Canada en Noord-Scandinavië. Het Noordzee bekken lag grotendeels droog en er was sprake van een toendra-achtige vlakte, waarvan ook het onderzoeksgebied onderdeel uitmaakte.

Door de relatief snelle temperatuurstijging aan het einde van het pleistoceen (circa 11.000 tot 9.000 voor Chr.) smolten de ijskappen en steeg het niveau van de zeespiegel sterk. De afnemende druk van de smeltende ijskappen leidde tot een stijging van de bodem in Scandinavië. Om het zogenaamde isostatische evenwicht in de aardkorst te compenseren, daalde hierdoor de bodem in Nederland. In het Nederlandse kustgebied vond dan ook een relatief grote zeespiegelstijging plaats. Vooral in het Atlanticum (7.000 tot 3.900 voor Chr.) werd door een blijvende stijging van de zeespiegel een dik pakket afzettingen gevormd. Voor de kust van Noord-Holland lag echter, door de relatief hoge ligging van het pleistocene zand, een gesloten duinenboog die ter hoogte van Bergen begon en doorliep tot en met Vlieland. Hierdoor heeft het onderzoeksgebied vooral te maken gehad met het getijdengebied dat zich ten zuiden van Alkmaar vormde. Dit getijdenbekken verplaatste zich door de stijging van de zeespiegel steeds verder landinwaarts. Langs de randen hiervan bevond zich een moerassige zone waarin zich laagveen vormde (basisveen). Pas vanaf ongeveer 3900 voor Chr. steeg de zeespiegel minder snel en werd de getijdengeul die van onder Bergen tot voorbij Schagen liep, langzaam opgevuld met zand en klei. In de lagune achter de kustlijn was opnieuw sprake van veengroei (Hollandveen) in de voormalige getijdenbekkens. Omdat de kustlijn nog niet geheel gesloten was (de zeegaten van Bergen en van Alkmaar waren deels nog open) en de zeespiegel nog wel steeg, heeft de zee de laagveenmoerassen van tijd tot tijd opgeruimd. Hierdoor kon het achterliggende gebied blijven ontwateren, daalde het oppervlak en werd het laagveen door de zee overstroomd.

Afb 3 Landschappelijke situatie in het midden van de Bronstijd.

Tijdens deze overstromingen werden klei en slib afgezet. Deze afzettingen zorgden voor ophoging van het gebied waardoor de zee weer minder invloed kreeg en zich een nieuw veengebied kon ontwikkelen. Door deze afwisseling ontstond een gelaagd pakket van veen en klei- en zandafzettingen doorsneden door getijdengeulen. Van deze geulen zijn twee hoofdtakken in Noord-Holland te onderscheiden. Eén van de zijtakken heeft in de richting van Schagen gelegen. Het plangebied ligt in aan de rand van de toenmalige wad/kweldergronden en het hoger gelegen veen.

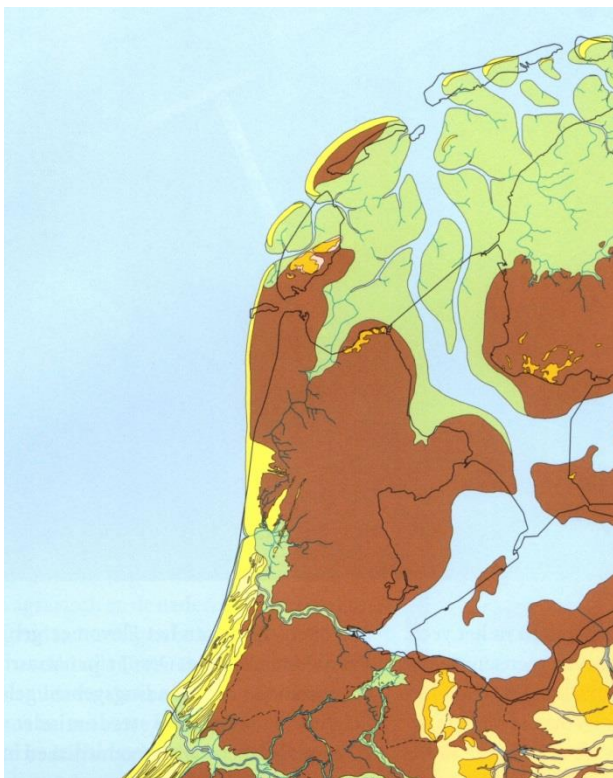
In ongeveer 1.800 voor Chr. sloot het zeegat van Bergen zich en had de zee minder invloed op het achterliggende gebied van geulen, kwelders en laagveen. Hierdoor werd bewoning mogelijk op de hoger gelegen kreekkruggen. Er vonden voorlopig geen grote inbraken meer plaats en de veenmoerassen veranderden in hoogveenkussens. In de Geestmerambacht en bij Schagen zijn inmiddels drie woonplaatsen vastgesteld uit de overgang van Vroege naar Late Bronstijd.¹ Rond 1600 v. Chr. is er echter een korte periode geweest van verhevigde zee-involed, waardoor vrijwel het gehele westelijk deel van de

¹ In Schagen, Hoep-Noord en bij het Regioplein (Diederik 2013 in voorbereiding). De vindplaats in de Geestmerambacht aan de Wagenweg is nog in onderzoek (Peter Vos, Deltares et alii)

voormalige lagune opnieuw werd afgedekt door een laag zavelige klei. Oostelijk van de Langereis heeft de bewoning zich echter kunnen handhaven.

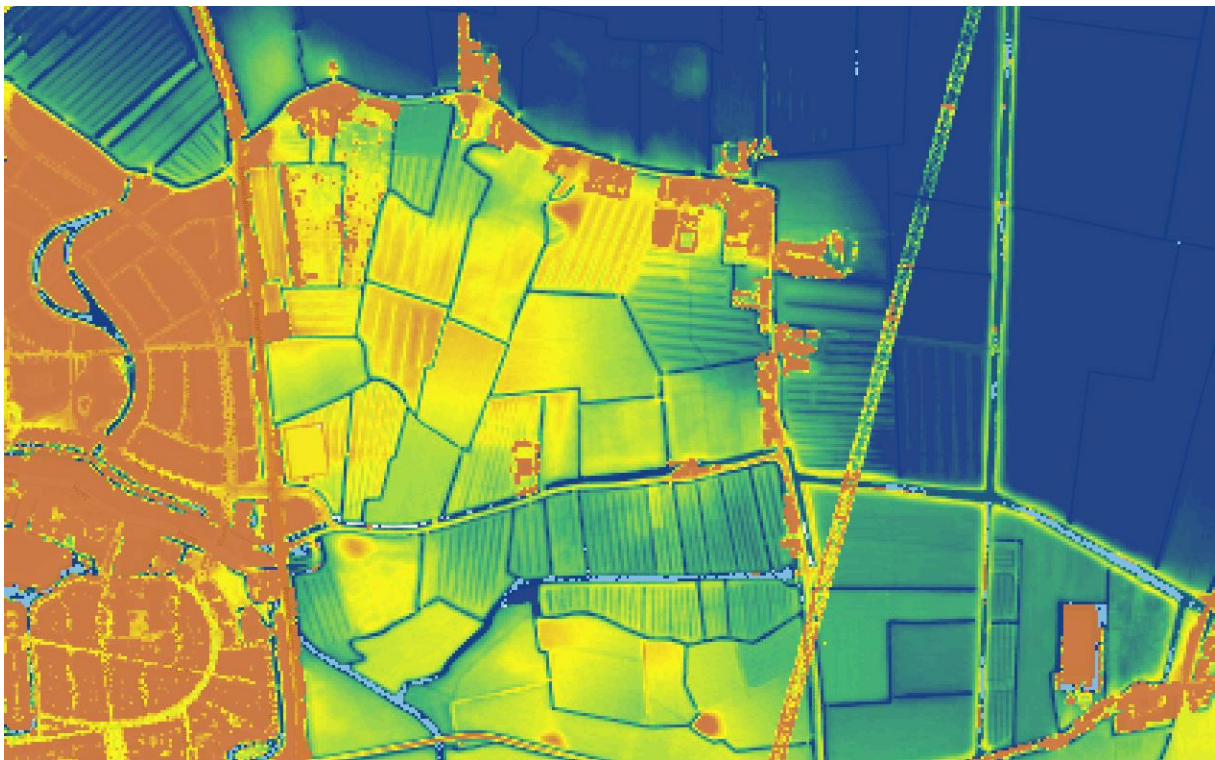
Na 1600 was bewoning in het gebied achter het voormalige zeegat van Bergen door verhoging van de grondwaterstand en toenemende vernatting voorlopig niet meer mogelijk. Pas toen een groot deel van het gebied was bedekt door veenkussens die een gemiddelde dikte van ruim een meter hadden en de afwatering door een stelsel van veenriviertjes werd verzorgd, kon de mens terugkeren naar het gebied. Dit heeft plaatsgevonden rond 400 v. Chr. Vanaf die tijd is een uitgestrekt wad-kweldergebied westelijk van Schagen van groot belang geweest voor de afwatering, terwijl de gebieden verder oostelijk grotendeels onbegaanbare veenmoerassen waren. Het plangebied ligt net op de overgang van een mogelijk bewoonbaar oud kwelderlandschap en een hoger gelegen veenmoeras. Tot in het begin van de Romeinse Tijd werd gewoond op de overgang van kwelder en veen. In de tweede en derde eeuw werd er voornamelijk in het veen gewoond, omdat de kwelders te nat begonnen te worden.

In de derde eeuw neemt op veel plaatsen de wateroverlast toe en worden de laagst gelegen woonplaatsen overstroomd, waardoor een dun laagje zeer vette klei wordt afgezet. Op andere plaatsen weet zich bewoning te handhaven tot ver in de vierde eeuw. Inmiddels is er op de natte laagste punten weer sprake van veengroei, waardoor er sprake is van aangroei. Vanaf de zevende eeuw is er sprake van een droge periode en begint de mens het achter de kust liggende veengebied te koloniseren.

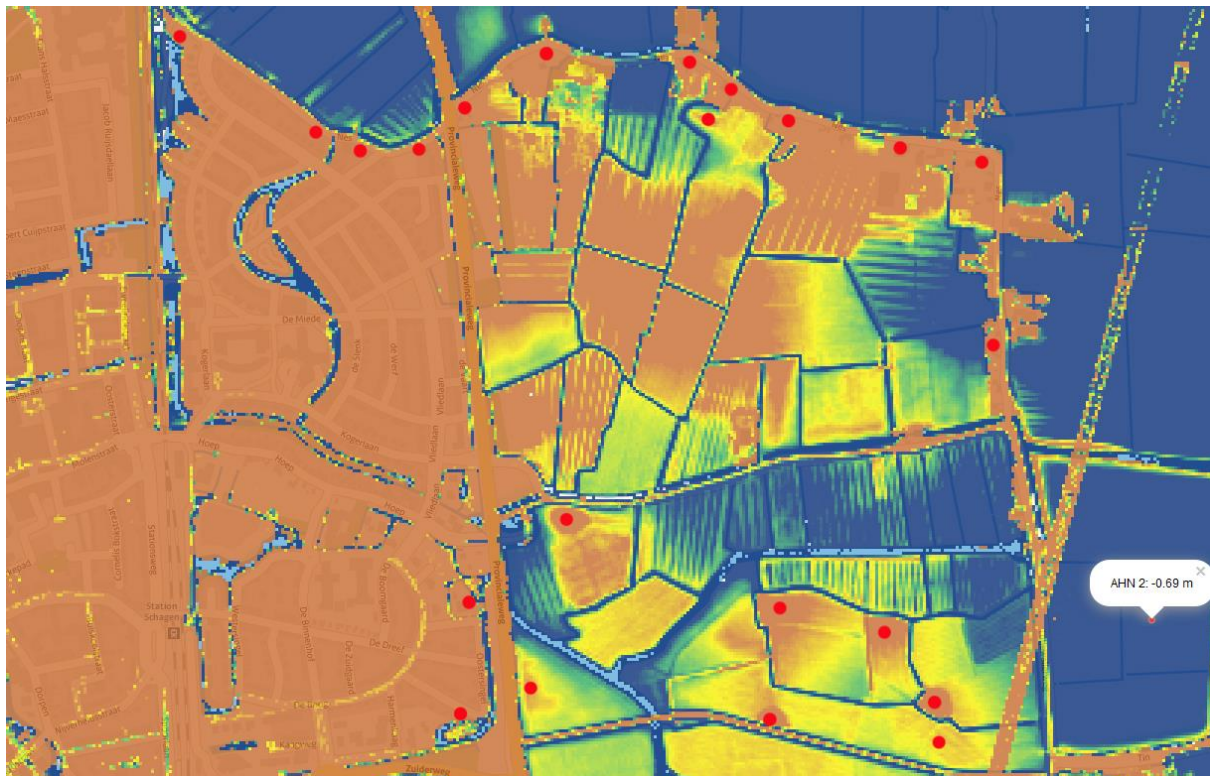
Afb. 4 Landschapsreconstructie Romeinse Tijd met daarin de belangrijkste afwatering naar het noorden getekend; mogelijk bevond zich in de kust bij Callantsoog nog een opening. Westelijk van Schagen blijkt een uitgestrekt kweldergebied te zijn geweest.

Vanaf 1000 n. Chr. begint de kust echter te verstuiven en ontstaan er duinen die grote delen van het kwelder- en veengebied afdekken. Ook de afwatering komt hierdoor in de knel. Een stijgende zeespiegel en een, door agrarische bewerking dalend landschap, zorgen voor overstromingen in het estuarium van de Rekere/Zijpe. De oudste overstromingen zorgden voor de afzetting van een zeer zware klei (pikklei) op de kwelder en het oude veendek. In deze periode zijn de eerste kaden en (lage) dijkjes aangelegd langs het bestaande, deels nog natuurlijke, afwateringssysteem. In de twaalfde en dertiende eeuw was er echter sprake van hevige overstromingen waardoor grote delen van het landschap werden afgedekt door een dikke laag zavelige klei. In de Geestmerambacht en bij Schagen waren met name de noordwestelijke delen het sterkst onderhevig aan overstromingen en werden veel oude woonplaatsen opgegeven. Ook de oude geul ten oosten van Schagen ging hernieuwd dienst doen als getijdengeul.

Afb 5. Print screen van het Actueel Hoogtelijnenbestand Nederland waarop goed het grote hoogteverschil op korte afstand valt af te lezen.

Waar het land niet dagelijks overstroomde, werden woonplaatsen opgehoogd tot terpen en werden landerijen beschermd door ze te omgeven door (lage) kades. Dit had tot gevolg dat tijdens de winter, als het gehele gebied regelmatig toch onder water kwam te staan, deze omkade percelen meer opslibden dan de omgeving. Het is vergelijkbaar met wat er in de uiterwaarden van de rivieren thans nog gebeurt. Zowel bij Schagen, Eenigenburg als bij Valkkoog zijn hier bewijzen van te vinden.

Afb 6. Printscreen van het Actueel hoogtelijnenbestand Nederland, met daarop ingetekend waar zich terpen bevinden

3.2 Historische ontwikkeling van Schagen

Prehistorie en Romeinse Tijd

Het gebied dat beheerst werd door de invloed van het Gat van Bergen, kwam na 1800 in een rustiger situatie; zee invloed was zeer gering en in de diepste gedeelten, die vol water stonden of erg vochtig waren, ontstonden rietmoerassen, die na verloop van tijd begroeid raakten met rietbos en vervolgens met veenmos. Op de hogere en dus drogere delen in het gebied kon worden gewoond, hetgeen is aangetoond door de nabijgelegen nederzetting in Hoep Noord en recent bij het Regioplein.² Waarschijnlijk is toen al een lagune west van Schagen van belang geweest voor de afwatering van het gebied, toen vermoedelijk naar het noordwesten toe. De bewoningsmogelijkheden dicht in de buurt van de afwatering waren goed, maar toen het zeewaterniveau weer steeg, stagneerde de afwatering en verdween de bewoning. Door de natte omstandigheden kon het veengebied zich verder uitbreiden en ontstonden er zelfs hoge veenkussens die volgezogen zaten met water en plantenresten. Pas

² Diederik in voorbereiding.

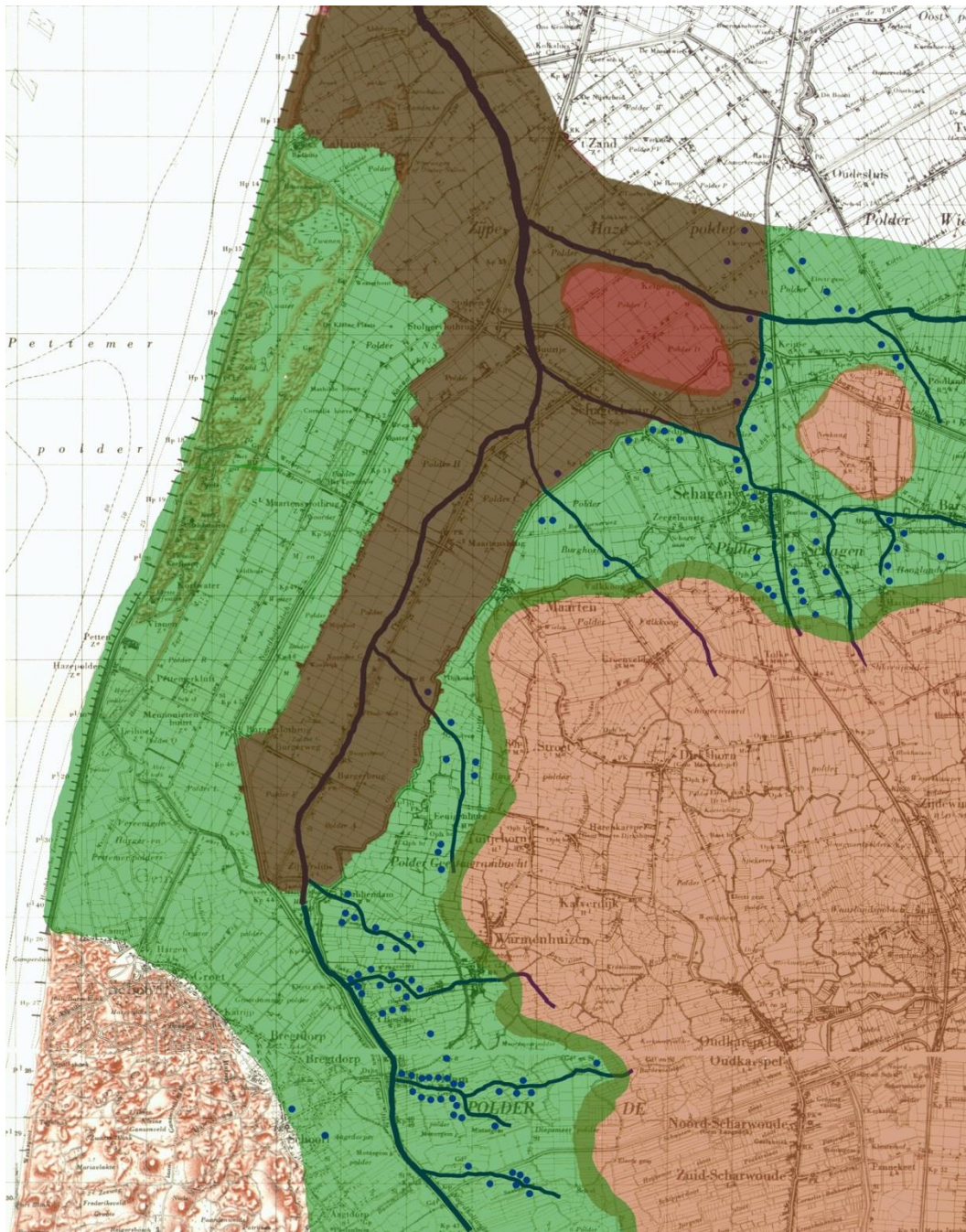
vier eeuwen vóór de jaartelling functioneerde de afwatering beter en liep nu naar het noorden toe in de richting van Callantsoog waar zich de monding (de Sipe) bevond. Onduidelijk is op dit moment of de afwatering in de richting van Bergen nog functioneerde. Op de kust tussen bergen en Hargen waren altijd mensen blijven wonen en die konden zich rond 100 v. Chr. ook gaan vestigen aan de oostzijde van de Rekere, daar waar het hoogveen door kleine beken werd ontwaterd. De bewoning wist zich in die omgeving gedurende vele eeuwen te handhaven, maar verdwijnt waarschijnlijk even voor 300 n. Chr. wegens hernieuwde wateroverlast.

In Schagen zijn vele nederzettingsterreinen uit de Midden- en Late IJzertijd en de Romeinse Tijd bekend. De bewoning kon hier dus eerder beginnen dan dicht bij Schoorl. De IJzertijd nederzettingen bevinden zich nog alle op de overgang van de kwelder en het veen, maar na de eerste eeuw trekken de bewoners de hoger gelegen veengebieden in. Hier blijft men wonen tot in de vijfde eeuw.³

Afb. 7. Deel van een pot uit de Midden IJzertijd

³ Diederik 2002.

Afb 8. Reconstructiekaart van de bewoning uit de Late IJzertijd en de Romeinse Tijd; duidelijk is te zien dat er in de nabijheid van water werd gewoond, omdat daar de afwatering van het veen het beste was. Het gehele oosten van de Geestmerambacht bestond uit ontoegankelijke hoogveen moerassen. Op de plek van de Zipe moet mogelijk een uitgestrekt kweldergebied worden ingetekend. (hier bruin ingekleurd) Naar: Diederik 2002.⁴

⁴ Alle nederzettingplaatsen in de Geestmerambacht zijn geënt op de bevindingen van Schermer – zie literatuur, die bij Schagen zijn vrijwel alle gevonden door de Archeologische Werkgroep Kop van Noord-Holland.

Vroege Middeleeuwen

Hoewel continuïteit van bewoning niet valt uit te sluiten, zijn daar echter nog geen concrete bewijzen voor te vinden, zodat mag worden aangenomen dat het gehele veengebied achter de kust enige tijd onbewoonbaar is geweest.⁵ De bewoners van de kust gingen het blijkbaar goed, want al in de zevende eeuw was de streek tussen Bergen en Hargen dusdanig dicht bevolkt, dat men zich wederom aan de oostoever van de Rekere vestigde. Vanaf de bestaande bewoning op de duinkust, worden er lange parallelle sloten naar de Rekere gegraven, die aan de andere oever worden voortgezet. Zo wordt het deel dat bij de kerk van Schoorl behoorde, voortgezet in Scharwoude (Scorlewald), het deel vanuit Hargen wordt Harenkarspel. Als men vond dat er ver genoeg was verkaveld, werd aan de oostzijde een wetering haaks op de nieuwe sloten gegraven om het water dat uit het hogere, onontgonnen veen naar de Rekere stroomde, in banen te leiden. De verkaveling bij Schagen had mogelijk een andere oorsprong dan de kust en sloot aan op de ontginning bij Sint Maarten, aan de rand van het Zijper kweldergebied. Toch is de ontginning van Schagen al oud, gelet op het frequent voorkomen van 7de-eeuws aardewerk.⁶

Afb 9. RAF foto uit 1945: De eerste bedijking van de Oude Kaagpolder (linksonder) en de tweede bedijking die de Leets afsloot van de zee. In geel nog herkenbare terpen.

⁵ Diederik 2002 p 37

⁶ Diederik 1982, Soonius 2010 en Geerts 2012.

Er werd niet in dorpsvorm gewoond, maar iedere eigenaar of pachter, woonde op het land dat hij bewerkte. De verbindingswegen waren de brede sloten tussen de grote percelen. Deze percelen waren oorspronkelijk 20 hectare groot en besloegen dan een oppervlakte van één hoeve. Bij Schagen is nog slechts een deel van Muggenburg ingedeeld als in de Vroege Middeleeuwen (zie afb. 10). Percelen die bij de kerk hoorden, zijn waarschijnlijk groter geweest, omdat ten minste 10% van alle nieuw ontgonnen land aan de kerk kwam. Bij Schagen is dat waarschijnlijk het gehele stuk land tussen Muggenburg en de Markt.

Afb 10. Deel van het landschap van Schagen met de grote verkavelingsstroken in Muggenburg (links) en Witte Paal en de daarbij behorende nederzettingen (terpen). De westelijke reeks bevat veelal Karolingisch aardewerk.

Late Middeleeuwen

In hoeverre het vroegmiddeleeuwse landschap al aan het vernatten was, is onbekend, maar door de bewerking van de veengronden trad bodemdaling op en met een stijgende zeespiegel, moest dat verkeerd gaan. Mogelijk dat in deze fase (rond 1100) al lage kaden werden aangelegd, maar de grote stormrampen van 1169 en 1170 zullen vrijwel alle land overstroomd hebben. Schagen werd van de kaart geveegd en de kerk werd verwoest. Het water kwam voornamelijk

uit het westen en overspoelde de Burghorn en de Waldervaart, maar ook via de noordzijde stroomde veel water binnen. De oude restgeul uit de ontstaansgeschiedenis van het landschap, die een afwaterende functie had, werd plots gereactiveerd en functioneerde weer als zeegat. De Muggenburgerweg was de eerste afsluiting van dit water en de Nesdijk de tweede. Uiteindelijk zou de Westfrieze Dijk ook de inmiddels opgeslibde kagen voor de zee vrijwaren, maar mogelijk in 1248 zorgde een nieuwe overstroming voor het ontstaan van de Keinsmerwiel. Vanaf dat moment zou het landschap zijn uiteindelijke vorm krijgen. De hoogste punten in het land werden benut als zaaikkers of om op te wonen. Deze plekken werden bewust opgehoogd tot terpen. Ook maakte men gebruik van al opgeworpen kaden en dijken om op te wonen – hoe hoger, hoe droger! De noordelijke kade van de eerste bedijking, die we nu kennen als Hoep, liep bij de Leets niet verder oostwaarts, maar boog af naar het zuiden en sloot daar aan op een zuidelijke kade (nu deel van de Zuiderweg). De ‘Oude mans Caeg terpen’ zoals ze in de volksmond werden genoemd, maakten deel uit van de genoemde bedijking (nu ligt de voormalige BB-bunker deels op die plek).

3.3 Historisch en modern kaartmateriaal

Omdat het hier een historische plek betreft, is het nodig de ontwikkelingen die zich in het kaartbeeld vertalen goed op een rij te zetten. Ouder kaartmateriaal dan de zeventiende eeuw is geheel schetsmatig en zonder detail en derhalve niet bruikbaar. De eerste bruikbare kaart is van de hand van Dou en dateert uit 1654. Deze toont twee huisjes op het plangebied. De volgende gedetailleerde kaart stamt uit de tweede helft van de zeventiende eeuw (1685) en werd vervaardigd in opdracht van de Hoogheemraden van Kennemerland en West-Friesland. Op de plek naast het water, maar naast het pad over de Oude Mans Kaag kade, staat een enkel huisje getekend. Dit kan betekenen dat in de tussenliggende jaren een van beide huisjes is afgebroken.

De eerste echt betrouwbare kaarten worden in de Franse Tijd voorbereid en door de Nederlandse regering uitgegeven in de periode 1813-1820. Net als op de kaart van Uitwaterende Sluizen, staat een kleine opstal aangegeven. Dit is waarschijnlijk hetzelfde huisje. Het is zelfs waarschijnlijk dat het om een woning voor de brugwachter gaat. De brug staat op alle kaarten aangegeven en zal van belang zijn geweest.

Duidelijk wordt ook de situatie van de Hoep zelf: behuizing tussen de weg en een achterliggend water. Deze bebouwde strook is hoog gelegen en is een dijklichaam. Het is zeer aannemelijk dat het plangebied, gelegen langs het water van de Leets, ook een brede kade of dijk is geweest en de verbinding heeft gevormd tussen de Hoep en de Oude Mans Caag terp.

Afb. 12 Kadastrale kaart van rond 1820 laat waarschijnlijk hetzelfde huisje zien als van afb. 11. Ook is het voetpad over de Oude Mans Kaag terp ingetekend.

Afb. 13 Polderkaart uit het begin van de negentiende eeuw waarop de weg 'Oudekagerwegje' staat aangegeven. Deze weg liep over een kade die in de elfde of twaalfde eeuw was aangelegd (Hallewas 1984)

Afb. 14. In 1923 staat nog steeds op dezelfde plek een huis, maar nu is de terp als zodanig ingetekend; ook de brug staat weer aangegeven, De Provinciale weg 241 moet nog worden aangelegd.

Bij de aanleg van de Provinciale weg, in 1934, wordt deels de oude kade en de terp als tracé gebruikt, maar ook wordt een deel van het water van de Leets gedempt. Omdat de vaarfunctie van de Leets is komen te vervallen, wordt de nieuwe weg voorzien van een duiker.

Afb. 15. In 1952 was de provinciale weg al aangelegd, maar is ook de Hoep verlegd en daarom dichterbij het huisje komen liggen. Op het perceel er naast zijn ook twee opstallen getekend. Deze zijn vervangen door het huidige huisnummer 30. De BB-bunker op de Oude Mans Kaagterp moet nog worden gebouwd.

De huidige situatie wordt het best weergegeven door een Google-Earth opname die laat zien dat het perceel geïsoleerd is komen liggen tussen de tunnelbak en de nieuw gegraven waterpartij ten zuiden van het perceel.

Afb. 16. Google Earth opname (2006) waarbij het perceel fysiek is losgemaakt van de dijk van de Hoep door de fietstunnel en de kade langs de Oude Mans Kaag, door de aanleg van open water.

4.1 Bekende archeologische waarden

De hoeveelheid archeologische vindplaatsen rondom het plangebied is bijzonder hoog en bestaat voor een groot gedeelte uit nederzettingen uit de Midden- en Late IJzertijd en Romeinse Tijd. Daarnaast zijn er zichtbare (en onzichtbare) restanten van dijken, kaden en vooral terpen. Bij de aanleg van een fietstunnel, op luttele meters van het plangebied, werden sporen gevonden die wijzen op de aanwezigheid van vermoedelijk meer terpen dan het beschermde archeologische monument aan de Snevert (1301) op de kaart.⁷ De hier getoonde kaart is actueler dan Archis, de nationale database die meestal wordt geraadpleegd. De kaart bevat alle gegevens uit Archis, aangevuld met actuele onderzoeken door de lokale amateurs.⁸ De oudste sporen dateren uit de overgang van Vroege naar Midden-Bronstijd en zijn het cluster linksboven op afb. 16. Iets verder naar het noorden werden recent twee nederzettingen uit de Midden IJzertijd opgegraven.⁹ Direct ten zuiden van het plangebied is op een aantal plekken nederzettingssporen uit de Late IJzertijd aangetroffen. Deze bevinden zich over een vrij groot gebied. Tijdens een kleine opgraving zijn enkele palenrijen geconstateerd.¹⁰ Ten zuiden van het plangebied komen sporen voor uit de Romeinse Tijd, met name op het Industrierrein Witte Paal.¹¹ Aan de oostzijde van Schagen zijn tot nog toe geen sporen uit de Vroege Middeleeuwen bekend. Laatmiddeleeuwse activiteit is er genoeg, bestaande uit de eerder genoemde dijken en kaden en de vele tientallen woonplaatsen uit de twaalfde en dertiende eeuw. Uit later tijd zijn vondsten bekend van de Hoep zelf, waarop vanaf de Middeleeuwen continu is gewoond.

⁷ Lange, 2003.

⁸ Vervaardigd door RAAP, in opdracht van de gemeente Schagen. (2011)

⁹ Diederik, 2012 en Geerts, 2013

¹⁰ F.Diederik, 1993 en Woltering 1993 (resp. jaarverslag Archeologische Werkgroep Schagen en Kroniek over 1993)

¹¹ Diederik 1992 en Mauro 2005.

Afb. 17 Uitsnede van de Archeologische Kaart van de gemeente Schagen, met daarop alle bekende vindplaatsen uit alle perioden.

5.1 Archeologisch verwachtingsmodel

Hoewel een woonplaats uit de Vroege Bronstijd op slechts enkele honderden meters afstand is gelegen van het plangebied, is het, gelet op de nabijheid van de oude restgeul (Leets), niet waarschijnlijk dat op deze plek bewoning uit deze periode is te verwachten.

In de Midden en Late IJzertijd werd in het plangebied en omgeving gewoond op de hoogste delen van een droge kwelder; op minder dan honderd meter van het plangebied werden nederzettingssporen gedocumenteerd. Het is daarom te verwachten dat ook onder of bij Hoep 32 dergelijke sporen te vinden zullen zijn.

Sporen uit de Romeinse Tijd zijn tot nog toe pas op enkele honderden meters afstand gevonden en de omstandigheid van een steeds natter wordende kwelder zal niet hebben uitgenodigd tot veel activiteit, zodat de aanwezigheid van archeologische sporen uit deze periode gering zal zijn. Omdat de Friezen, die dit gebied bewoonden in de Romeinse Tijd, er wel rituelen, verband houdende met water, op na hielden, zijn incidentele offerandes in water niet onmogelijk.

De Vroege Middeleeuwen zijn tot nog toe alleen aan de westzijde van Schagen aangetroffen, zodat de aanwezigheid van sporen of voorwerpen uit deze tijd met grote waarschijnlijkheid uitgesloten kan worden.

De Late Middeleeuwen worden gekenmerkt door grote wateroverlast, afslag van grond, maar ook door enorme aanslibbing. De mens heeft in dit milieu geleefd en heeft sporen achter gelaten van kaden, dijken en terpen. Voor de ophogingen werd gebruik gemaakt van alles wat voorhanden was en afval werd gebruikt voor versteviging en verharding. Het plangebied ligt geheel of gedeeltelijk óp een oude kade of dijk die veel informatie kan bevatten en het is heel waarschijnlijk dat er in en om het plangebied vele sporen van laatmiddeleeuwse activiteit te vinden zullen zijn.

In de Nieuwe Tijd staat er gedurende vele eeuwen een opstal ingetekend op kaarten, zodat ook uit deze periode sporen van bewoning in de vorm van muurresten, waterputten en huishoudelijk afval te vinden zullen zijn.

5.2 Conclusie en aanbeveling

Het plangebied kent een lange geschiedenis van menselijke activiteit en staat daarom terecht op de gemeentelijke plankaart binnen een archeologische zone. Zowel uit de prehistorie als de Late Middeleeuwen is het waarschijnlijk dat zich sporen in de grond bevinden. In de ondergrond bevindt zich een niveau dat als droge kwelder bij de bewoners van het gebied in gebruik was. Uit deze periode zijn sporen te verwachten van grondbewerking, maar ook van sloten en greppels, afvalkuilen en huisplaatsen.

Waarschijnlijk is het gebied in de Romeinse Tijd te nat geweest voor bewoning, zodat geen sporen van bewoning of landgebruik zijn te verwachten. Nog nooit zijn sporen van Vroegmiddeleeuwse activiteit aan de oostzijde van Schagen aangetroffen en is het derhalve onwaarschijnlijk dat die hier wel aanwezig zijn. In zijn huidige gedaante maakt een deel van het plangebied deel uit van een van de eerste bedijkingen tegen het water. Op dijken en kaden werd vrijwel altijd gewoond. Niet alleen de aangelegde kade bevat informatie over tijd en wijze van aanleggen, maar ook de daarop volgende bewoning heeft zijn sporen nagelaten in de vorm van afvallagen, kuilen en waterputten. Oud kaartmateriaal geeft aan dat vanaf het midden van de zeventiende eeuw op zijn laatst, een of meerdere stenen behuizingen hebben bestaan.

Al deze zaken bijeen geven zeer zeker aanleiding tot het doen instellen van een vervolgonderzoek.

Het verdient aanbeveling om door middel van een inventariserend veldonderzoek op de plaats van de geplande nieuwbouw vast te stellen:

- Of er restanten en afvallagen van het zeventiende-eeuwse huisje zijn overgebleven,
- Of de kade van de eerste bedijking nog aanwezig is,
- Of in de Late Middeleeuwen op de kade werd gewoond en
- Of zich onder het geheel een niveau bevindt met sporen uit de Late IJzertijd en op welke diepte

Tevens dient het onderzoek er toe vast te stellen in welke staat van conservering eventuele archeologische overblijfselen en/of lagen zijn. Aan de hand van deze resultaten kan de aantasting van het bodemarchief door de geplande nieuwbouw worden vastgesteld.

In eerste instantie kan een intensief (karterend) booronderzoek op de plaats van het geheel nieuw te bouwen gedeelte van de opstallen duidelijkheid geven over de exacte positie van de dijk of kade en mogelijk ook over de plaats van eerdere opstallen. Zolang de bestaande bebouwing aanwezig is, lijkt een

onderzoek door middel van proefsleuven minder voor de hand liggend, maar archeologische begeleiding bij de sloop van het huidige pand is aan te bevelen. Dit onderzoek dient te worden uitgevoerd door een archeologisch bedrijf dat beschikt over een opgravingsbevoegdheid. Voorafgaand aan dit onderzoek dient een Programma van Eisen te worden opgesteld.

6 Gebruikte literatuur

Bentham, A. van (2004), Plangebied 'De Hoep Noord'.

Cock, J.K. de, 1965: Bijdrage tot de historische geografie van Kennemerland in de middeleeuwen op fysisch-geografische grondslag, Arnhem.

Diederik, F. 1989. Archeo-logica, de archeologie van het noorden van Noord-Holland in historisch en landschappelijk perspectief. Schoorl.

Diederik, F. 1992: Schagen, Witte Paal. In: Woltering 1993.

Diederik, F. 1997.Schagen: *Witte Paal III*. In: Archeologische Kroniek over 1996. Holland 1997, 350-352.

Diederik, F. 2002. Schervengericht. Een onderzoek naar inheems aardewerk uit de late derde en vierde eeuw in de Kop van Noord-Holland. AWN reeks nummer 3

Diederik, F. 2012 Eerste verslag opgraving Schagen Nes-Noord 19 juli-1 augustus 2012

Diederik, F. in voorbereiding: Hoep-Noord een nederzetting uit de Vroege bronstijd te Schagen.

Diederik, F. in voorbereiding: Regioplein een complexe inheems-Romeinse nederzetting met grafveld boven een Bronstijdakker.

Geerts, R. 2012. Weggevaagd door het wassende water. Wonen in de Polder Burghorn te Schagen

Geerts, R. 2013. Veraste en begraasde kwelders. Een archeologische opgraving te Schagen, de Nes-Noord

Gerrets, D.A. 2003. Schagen - plangebied De Hoep Noord

Hallewas, D.P. 1984. Mittelalterlichen Seedeiche im Holländischen Küstengebiet. In: Probleme der Küstenforschung im Südlichen Nordseegebiet 15 : pag 9-29

Kaptein, I.N en I.M.J. Vossen. 2011-08. Herinrichting N241 van schetsontwerp naar een gedragen definitief ontwerp Effectbeschrijving DVO op archeologie en cultuurhistorie

Kaptein, I.N .2012-04. Herinrichting N241 van schetsontwerp naar een gedragen definitief ontwerp Archeologie: Inventariserend Veldonderzoek, karterende fase

Kruidhof, C.N. 2003. Plangebied De Hoep, gemeente Schagen

Lange, S. (2003), Sporen in de klei. Opgraving langs 'De Snevert', op de locatie van de toekomstige fietstunnel bij 'De Hoep', gemeente Schagen

Leuving, J.F.H. (2008-01-31), Snevert te Schagen

Lil, R. van (2005), Schagen, Provinciale weg (Nes-Noord)

Mauro, G. (2005), Schagen Witte Paal Zuid-Oost

Müller, A. (2004), Plangebied De Hoep, gemeente Schagen

Nota cultuurhistorie gemeente Schagen 2009. Deze nota is vastgesteld inclusief de bijbehorende beleidskaarten.

Rietkerk, M. (2004), Plangebied Hoep 79a en 81, gemeente Schagen

Rooij, M. de (1998-04), Gemeente Schagen Plangebied Nes-Hoep

Soetens, L. (2006), Archeologisch onderzoek Hoofdveld SV Schagen

Soonius, C.M. (2001), Waterleidingtracé Heerhugowaard-Schagen, gemeente Niedorp, provincie Noord-Holland

Soonius, C.M. (2003), Plangebied Hoep-Noord: archeologisch monument 14D-011, gemeente Schagen

Woltering, PH. 1993. Schagen, Witte Paal in: Archeologische Kroniek Noord-Holland over 1992

Zeiler, J.T. (2002-12-20), Dierlijke resten uit (pre)historisch Schagen

Zeiler, J.T.; Brinkhuizen, D.C.; Bekker, D.L. (2007-02-22), Niet bij vee alleen. Archeozoologisch onderzoek van de Vroege Bronstijdvindplaats Hoep-Noord te Schagen.

Digitale beeldarchieven

www.watwaswaar.nl Website met hoogwaardige scans van de kadastrale minuutplannen (rond 1820/1830) van Nederland.

www.beeldbanknh.nl Website met zeer divers historisch beeldmateriaal met Noord-Hollandse thema's, zoals kaartmateriaal, ansichten, schetsen, schilderijen en foto's.

www.ahn.nl Website Actueel Hoogtelijnenbestand Nederland.